

SACRIFICIA. — Hebraice *זבחי זריחה*, id est sacrificium farrum, puta Eucharistia sub speciebus panis et vini, de quo dixit cap. 1, 41. Hoc enim, utpote purissimum, opponit impuris sacrificiis et sacrificiis Aaronicis. Ita Theodoretus, Rupertus, Lyranus et alii.

IN JUSTITIA, — id est iuste, pure, sancte, juxta illud Zachariae Lvc. cap. 1, 14: « Serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. » Sacerdotes enim quasi angeli corporati coram Deo accedere et ambulare debent in omni iustitia et sanctitate.

ET PLACEBIT. — Chaldaeus: *Suscipietur voluntarie*; Pagninus et Vatablus, *delectet* (hoc enim ערבה *areba*, id est dulce, gratum, sapidum, que est Domini sacrificium Judae et Jerusalem, hoc est, Ecclesiae christiana, quae est nova Sion Dei, ex veteri Sione intereunte exorta, ut in ea vetus quasi phenix resurgere et renasci videatur. Hinc praecise per Jerusalem, quae erat metropolis et caput Judae, posse accipi Ecclesia Romana et Sedes Apostolica, quae est caput et metropolis totius Ecclesiae, quae est Juda, id est confitens Deum (1).

SICUT DIES SEculi, — id est sicut dies antiqui, ut sequitur, quibus prisci sancti viri, Abel, Noe, Melchisedech, Abraham, Moses, Aaron, etc., placebant Deo, eique sancte offerebant sacrificia sua. Unde sacerdos in Canone Missae dicit et orat: « Supra quae (scilicet panem et calicem consecratum) propitio ac sereno vultu respicere digneris, et accepta habere, sicut accepta habere

(1) Obiiciunt quidem, Malach. III, 3, 4, postori Levi purgandi esse dicuntur, ut Deus habeat offerentes facta iuste et probe, et ferta Judae et Hierosolymae, ut olim, et gratia sint; et Malach. IV, 4, moentur omnes Iudei, ut memores sint legis Moysi; utrumque autem magis convenit ayo Machabeorum quam Christi, per quem lex ritualis abrogata, et prerogativa posteriorum Levi abolita fuit, ad deum eversa Hierosolyma sacrificia Judae et Jerusalem offerri desierunt. — Haec, quae his verbis innuuntur, ait Ackermann, si sola et sigillatim spectantur, aliquam veri speciem praese ferunt, quae autem disparet, si conferuntur quod vera. 5. praedictur supplicium improborum Judaeorum, et imprimis posteriorum Levi: nam etate Machabeorum pii et probi plurimis calumniationibus premebantur, et perniculati interficiebantur; in bello autem cum Romanis et eversione Hierosolymae collatas sceleratorum rebellium passa est extrema, et posteritas Levi prerogativam amisit, et vel idem maximum detrimentum passa est. Verba prophetica profecto late patent, et si praecelentior interretatio seriat orationis et substratae materiae non arcte juncta esse videtur, certum tamen est, latiorum horum generis sensum etiam aliis quibusdam Prophetarum locis habessee. Il saltem apparet; verba esse ambigua, quorum sensus ab eventu pendet, qui ostendit, non de Levitis, sed de aliis offerentibus, nempe sacerdotibus novi Testamenti esse sermonem. Nec obstat quod adicitur, Deo ut olim grati fore ferta Hierosolymae et Jude, nam Ecclesia, tunc propea ignota, alia imagine uti verbis propriis commode exprimi non potuit. Monitum autem Malach. IV, 4, propea aniam creati diffusi latet, nam lex Moisaica usque ad fundationem Ecclesiae Christi a Judaeis erat observanda. (Ackermann.)

dignatus es munera justi tui Abel, et sacrificium Patriarchae nostri Abraham; et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.»

Nota: *Ta sicut* assimilat sacrificia christiana Aaronicis, non tam quoad ipsum sacrificium, quam quoad sacrificantes. Ipsum enim sacrificium in lege nova est longe praestantius Aaronico, cum victima ejus sit ipsum Christi corpus, quod proinde vim impetrandi habet ex opere operato: Aaronici autem victimae erat bos, vel capra, quae tantum erant typus et umbra Christi, ideoque valebant tantum ex opere et devotione operantis, non vero ex opere operato. Dicit ergo quod Christus ipso sacerdotis in lege nova emundabit et sanctificabit, ut ea puritate, devotione et religione offerant Deo sacrificia, quae obtulerunt Noe, Abraham, Melchisedech, alique prisci et phixii sancti. *Secundo*, tamen *ta sicut* potest significare similitudinem in ipso sacrificio. Nam, ut ait Lyranus, *ta sicut* significat analogiam quae est inter typum et antitypum, inter imaginem et exemplar, inter umbram et veritatem, ac proinde, ut ait Clarus, significat praecellentiam sacrificii Eucharistici praee Aaronicis, *q. d.* Placebit Deo sacrificium Eucharisticum mirifice, sicut liquet ex ejus typis, imagine et umbram, puta ex sacrificio Noe, Abrahae, Melchisedech, etc. Si enim haec, quae tantum fuerunt typi et umbram, adeo placentur Deo, ut Deus propter ea benedixerit loti eorum familiae, imo loti orbi; multo magis placebit sacrificium Christi, quod illorum fuit exemplar, veritas et antitypum, quodque prisci illis omnem vim et dignitatem tribuit, per quam placentur Deo.

5. ET ACCEDAM AD VOS IN JUDICIO. — Reddit ad Vers. 4. *Ubi est Deus iudicii?* « Hisce enim respondet: Ecce brevi veniam, » *accedam, » et appropinquabo, ut vertit* Tigurina, « vobis ad iudicium, » ut scilicet descendam in carnem, et coram inspiciam impiorum scelera, itaque eorum sim testis oculatus, quae quasi iudex condemnem et puniam. Simili modo, ait Deus, Genes. cap. xvii, 20: « Clamor Sodomorum et Gomorrhae multiplicatus est, etc. Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverit, an non est ita, ut sciam. » Quocirca reipsa tres Angeli, representantes Deum trium et unum, perrexerunt Sodomam, ubi ab incolis appetiti ad stuprum, caelitus pluerunt super eos ignem et sulphur, quae omnes confugarunt. Pergit loqui Propheta de primo Christi adventu in carnem, qui Christus venit ut scelera inspiciat, coramque sit testis, quae deinde partim in haec vita et morte punit, partim in extremo iudicio punit. Unde Chaldaeus vertit: *Et revelabor super vos, ut faciam iudicium, et erit verbum meum contra vos in testimonium, etc.* Ita Rupertus, Arias, Ribera et a Castro. Alii nassim censent Prophetam a hic

transire a primo Christi adventu in carnem, ad secundum, quo venit ad iudicium, quando ipse, ut ait S. Hieronymus, simul erit iudex et testis, oculissimorum etiam criminum, adulteriorum, etc., quae hic recensentur. Ita et Theodoretus, Remigius, Hugo, Lyranus et Vatablus. Christus enim iudex simul erit « testis velox; » Tigurina, *festivus*; Vatablus, *promptus*: quia eum nihil laetet, sed quae Deus omnia videt, quae homo omnia cognosci per scientiam infusam, aequae ac beatificam. Quocirca impis dicit: Ego vidi, o Juda, tuam occultam avaritiam, quae te impellit ad me prodendum Judaeis. Ego vidi, o Roberte, tuam occultam pollutionem, fornicationem, adulterium. Ego vidi, o Nicolae, tua occulta prava desideria, tuas ulcensidni cupidines, tuas caecis machinationes. Ego vidi, o Simon, tuas occultas simonias, ambitiones, invidias, etc. Nonne ita est? Si neges, conscientia tua Christo testis erit, teque mentium clamabit. Quocirca totus mundus videbit aequissimum esse Christi iudicium et sententiam qua dicit: He, adulteri, he, homicidae, he, simoniaci, he, ambrosii, he, invidi, he, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Uterque sensus huic loco congruit. Christus enim cepit esse iudex et testis in primo adventu, sed utrumque perficit in secundo, puta in die iudicii. Testis ergo per cathedresim hic idem est quod iudex. Sic Christus vocatur testis fidelis, id est iudex, rex et princeps, Apoc. 1, 8. Vide ibi dicta.

QUI CALUMNIANTUR MERCEDEM MERCENARII. — Hoc est, ut Chaldaeus et Septuaginta: *Qui auferunt violenter mercedem mercenarii*; Pagninus: *Qui vi retinent*; Vatablus: *Qui opprimunt*; Tigurina: *Qui mercenarium mercede fraudant*. Hebraeus enim *פשוט* *assa* significat per calumniam, vim vel dolum fraudare alium re, vel jure suo. Unde additur: « Viduas et pupillos, » supple et repele, et calumniantur, » fraudant et opprimunt. Nam *ta humiliani*, quod quaedam Biblia habent, expungunt Romanae, aequae ac Hebraeae. Unde Septuaginta vertunt: *Qui opprimunt per potentiam viduas, et percutiunt pupillos*.

OPRIMUNT PEREGRINUM. — Septuaginta et Chaldaeus: *Qui pervertunt iudicium aubense*; Pagninus, *hebraeus* *וית* *maie* reddidit ad verbum, *pervertentes peregrinum*; Tigurina: *aversantur peregrinum* (1).

6. EGO ENIM DOMINUS, ET NON MUTOR. — Hebraeus *כי אני יהוה לא אשנוי*, id est ut Septuaginta,

non sum mutatus; Pagninus: *non mutavi me*, id est immutabilis occipit. Hebraei enim quia carent verbo presenti, ideoque illud exprimitur per praeteritum. Jam sensus est primo, *q. d.* Comminatio mea firma est, impleo quod praedixi, ait Vatablus. Minor hic adulteris, prebatur, oppressoribus pauperum vindictam, praestabo illam. *Secundo, q. d.* Secundum. Non sum mutabilis, mobilis et inconstans, ut nunc hoc, mox aliud velim, sed semper scelera et secleratos odi et punio. *Tertio, S. Hieronymus*: *Tertio. « Quod sequitur, inquit, ego Dominus, et non mutor; ideoque ponit, quia supra dixerat: Ipse quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum, ne potemus eum divinifatis mutare naturam, cum pro nobis aut angelus, aut ignis, aut borith nominatur. » Quarto, alii referunt ad id quod sequitur: « Et vos, filii Jacob, non estis consumpti, » *q. d.* Ego vos, licet perveris sitis, non consumpsi, quia misericordia mea, quam patribus vestris promisi, est constans et immutabilis: « Ego enim Dominus, et non mutor, » juxta illud *Thren.* cap. III, 22: « Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes ejus. » Aut, *q. d.* Vos, o Judaei, calumniamini me esse mutabilem, quod contra promissa patrum vos consumpserunt; at erratis: nec enim ego sum mutatus, nec vos consumpsi. *Quinto, q. d.* Vos, o Judaei, mutamini, usque de seculo in seculo; et ad idem in sententia et iudicio meo sum constans et immutabilis. *Sexto, ex ad-**

verso Rupertus, *q. d.* Ego sum immutabilis in bono, vos estis obstinati et immutabiles in malo: « a diebus enim patrum vestrorum recessistis a legitimis meis, » ut sequitur. *Septimo, Chaldaeus* *Septimo. verit*: *Ego enim Dominus, non mutavi pactum meum quod a saeculo est: et vos domus Israel putatis quod quicunque moritur in hoc saeculo, iudicium ejus cessat, q. d.* Vos putatis impio non puniendos, eo quod multi impuniti maneant in hoc saeculo. At erratis, puniam enim eos in futuro: nam in iudicio et iustitia, ab aeterno a me decreta constans sum et non mutor. *Octavo, ex ad-*

verso Rupertus, *q. d.* Vos, o Judaei, calumniamini me, factando illud cap. praeced. vers. ultim.: « Omnis qui facit malum bonus est in conspectu Domini, et tales illi placeant. » Genesit enim me mutasse indolem, quasi qui olim bonos amaram, malos oderim; nunc mutata mente bonos odiam, et affligam, malos amem et ditem; eo quod infideles Chaldaeos prosperaverim, vos vero fideles meos esse vastandos tradiderim. Hinc dicitis: « Ubi est Deus iudicii? » Huic calumniam ego respondi vers. praecedenti, edixique: « Accedam ad vos in iudicio, et ero testis velox maleficis, » etc., *q. d.* Licet ad modicum tempus differam iudicium et vindictam impiorum, amen certo et brevi ad illam accedam, eamque peragam. Nam constanter bonos amo et premio, malos constanter odi et punio, sed suo tempore. Cujus rei causa est mea, tum

Vers. 6. Des est

Octavo.

in natura, tum in dictis et decretis constantia et immutabilis: «Ego enim Dominus, et non mutor.» Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Remigius, Rupertus, Hugo, Lyranus et Vatablus.

Immutabilis
In prima
ma ratio
est ejus
sistentia
to.

Nota: Immutabilitatis Dei causa, vel potius ratio prima, ait D. Thomas I part. *Quaest. IX*, est plenitudo et perfectio nature, puta divinitatis. Hec enim cum omnia bona in se habeat et possideat firmiter, necessario et naturaliter, hinc mutari nequit, ut aliud aliquid bonum quaerat vel ambiat, cum omnia habeat in se essentialiter. Hinc nomen ejus est *Jehova*, id est *qui est*: «Ego sum qui sum.» *Exod. cap. III, 14.* Vide ibi dicta. Celebre est illud Trismegisti in *Pimandro*: «Sicut mundi partes sunt coelum, aqua, terra, et aer: sic membra quasi Dei sunt vita, immortalitas, necessitas, providentia, natura, anima, mens, horumque omnium participatio, ipsum bonum: neque fit aliquid usquam, neque est factum ubi Deus non adsit.» Divinus Cassiodorus, in *Psalm. XLVII*: «Magnus Dominus, etc.: Deus, inquit, est virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cujus definitio est, finem in sanctorum laudibus non habere.» Jam quia Deus immutabilis est natura, hinc et immutabilis est voluntate, ut quod semel vult, semper velit: quia voluntas sequitur naturam, imo in Deo voluntas idem est cum natura.

Secunda,
quia est
actus
purus.

Secunda, quia Deus est actus purus, nihil habens admixtum potentialitatis; quidquid autem mutatur, est aliquo modo in potentia ad id quod mutatur, ait D. Thomas loco jam citato. Huc spectat illud Apostoli: «Qui solus habet immortalitatem,» I *Timoth. cap. VI*: «Quia omnis mutatio quaedam mortis imitatio est,» ait S. Bernardus mox citandus. Hinc *Psalm. CI* dicitur: «Sicut operitorium mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.» Et *Numer. XXIII*: «Non est Deus quasi homo, ut mentiatur; nec ut filius hominis, ut mutetur.» Praeclare S. Gregorius Nyssenus in *Expositione Orationis Dominicae*, ad illa verba: *Adveniat regnum tuum*: «Numquid, ait, nunc regem fieri vult universi regem, qui semper est quod est, qui ad omnem mutationem firmus et immobilis est, qui non potest reperire melius quidquam, in quod transeat?»

Tertia,
quia est
simplicis-
simus.

Tertia, Deus est immutabilis, quia est simplicissimus, cui nihil addi vel accedere potest. Ita S. Augustinus lib. XI *De Civit. cap. X*: «Est itaque, ait, bonum solum simplex, et ob hoc solum incommutabile, quod est Deus.» Idem, lib. VI *De Trinit. cap. VI*: «Nihil simplex, mutabile est.» Et Auctor libri *De Essentia divinitatis*, apud S. Augustinum in principio: «Ideo, ait, Deus immutabilis dicitur, quia in natura ejus ira, furor, poenitentia, oblitio, recordatio, et alia his similia nullo modo accidunt. Simplex enim natura est, et immutabilis, atque imperturbata.»

neque aliud est ipse, aliud quod habet et quod est,» juxta illud *Jacob. cap. I, 17*: «Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.» Quocirca Tertullianus, vel potius Novatianus, lib. *De Trinitate, cap. IV*: «Immutatio, inquit, portio est mortis. Nam et incrementa originem monstrant, et detrimenta mortem atque interitum probant. Et ideo: Ego, ait Malachias, cap. III, sum Deus, et non sum mutatus: statum suum tenens semper, dum id quod natum non est, converti non potest. Hoc enim in ipso quidquid illud potest quod est, Deus semper sit necesse est, ut semper sit Deus, servans sese virtutibus suis. Et ideo dicit: Ego sum qui sum.»

Quarta,
quia est
ipsum
esse.

Quarta dat S. Anselmus, in *Prosol. cap. XXII*: «Tu solus, ait, Domine, es quod es. In quo est aliquid mutabile, non omnino est quod est; et quod habet fuisse, quod jam non est; et futurum, quod nondum est, id non est proprie et absolute: tu vero es quod es; quia quidquid aliquando aut aliquo modo es, hoc totus ac semper es: et tu es, qui proprie ac simpliciter es.» Quia quod mutatur perdit aliquid esse, et aliud esse acquirit; Deus autem nihil potest perdere, vel acquirere. Unde S. Augustinus lib. XI *Confess. cap. X*: «In quantum, ait, quisque non est quod erat, et est quod non erat, in tantum mutatur et oritur.»

Quinta,
quia
quod
vult
habet
ad
se
ipsum
vol.

Quinta dat S. Augustinus lib. XI *Confess. cap. X et XI*, et lib. XII, cap. XV. Quia voluntas Dei aeterna est, et quidquid in tempore per totam saeculorum seriem operatur, id ipsum simul et semel ab aeterno voluit et decrevit. Implicat autem ut quod ab aeterno efficaciter voluit, hoc in tempore non fiat, aut in contrarium ejus fiat. Sic enim elideretur aeternum Dei decretum. Celebre est illud Platonis: «In Deo est providentia et sapientia aeterna: in oculis est fatum: in terra rebusque particularibus est contingens et novum.»

Sexta,
quia
omnis
actus
habet
propter
se
ipsum.

Sexta dat S. Augustinus lib. XI *De Civit. cap. XXI*. Quia omnia praeterita et futura sunt Deo praesentia, et in omnia ut praesentia fertur Dei scientia, voluntas et providentia. Sicut ergo quod circa rem praesentem volo, non possum non velle: ita quod Deus vult circa futura, non potest non velle, quia futura sunt ei praesentia.

Septima,
quia
omnis
actus
habet
propter
se
ipsum.

Tropologie, S. Gregorius Nazianzenus *orat. 17*, haec applicat viro in virtute forti et constanti. Hic enim, ait, «divinum aliquid sentiens, his quoque Dei verbis uti possit: Ego idem sum, et non mutor. Quare nec ab animo suo migrabit, nec immutabitur cum temporibus ac rebus, alias alios mores induens, ac novos subinde colores assumens, non secus ac polypti petrarum, ad quas accesserint, colores referunt; sed idem semper, suique similis permanebit, fixus in rebus mimime fixis, immotus in incertis et fluctuantibus, non aliter ac rupes quaedam ventorum fluctuumque impetu non modo non concutitur, sed etiam in-

curstantes undas circa se frangit atque absorbit.» Moraliter, hic dicitur: Nomen Dei est: Ego sum qui sum; idem semper, constans et immutabilis: Ego Dominus, et non mutor; sum inflexibilis in sententia, immutabilis in decretis; certe sunt meae minae, certa promissa. Pii ergo, credite et sperate gloriam aeternam; impij, time et fugite ignem aeternum. Ex adverso titulus et nomen hominis, Angeli, et cujuslibet rei creatae est: Ego creatura sum, et mutor, muto consilia, muto animum, muto decreta, muto desideria et amores, denique versor in continua mutatione et motu.

Qui con-
stitit in
creatura,
est in
juri me-
tu et
moto.

Natura enim creata cum sit dependens, imperfecta, imminuta, defectiva, mobilis; hinc perpetim mutatur. Quocirca qui in hominibus aliisque creaturis spem et amorem defugit, in perpetua fame, animi, desiderio, metu, alteratione et alternatione versantur, juxta illud *Thren. I, 8*: «Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est.» Qui enim adheret mobili, cum eo moto moveatur necesse est. Ex adverso vis esse constans et immobilis? adhuc incommutabili nature et bono, quod est Deus. Deus enim in sua immutabilitate est immutabilis, sicut ex adverso homines et creaturae in sua mutabilitate sunt immutabiles, quia perpetuo mutantur: nam nunc volunt, mox nolunt; nunc amant, mox odiunt; nunc placent, mox displicent; nunc favent, mox adversantur; nunc volunt, sed non valent; mox valent, sed non volunt; nunc summi sunt, mox imi; nunc vivi, mox mortui. Vere S. Bernardus *serm. 81 in Cant.*, citans haec verba Malachiae: *Ego Dominus, et non mutor*: «Omnia, inquit, mutatio quaedam mortis imitatio est. Omne enim quod mutatur, dum de uno ad aliud transit esse, quodammodo necesse est moriatur quod est, ubi esse incipiat quod non est. Quod si tot mortes, quot mutationes, ubi immortalitas?» Praeclare S. Augustinus, lib. I *Confess. cap. VI*: «Apud illum, ait, rerum omnium instabilem stant cause; et rerum omnium mutabilem immutabiles manent origines, et omnium irrationabilium et temporalium sempiternae vivunt rationes;» et, ut ait Boetius:

Stabilisque manens dat cuncta moveri.

Et Prosper, *Sententia 143*: «Aeterna et incommutabilis est voluntas ejus, nec consilio alternante variatur, in qua simul est quidquid in rebus creandis, vel ordinandis praecessit aut sequitur.» Eodem pertinent quae scribit D. Augustinus, lib. I *Confess. cap. IV*: «Immutabilis mutans omnia, nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia, et in vetustatem deducens superbos, et ne sciunt; semper agens, semper quietus, colligens et non egens, portans et implens et protegens, creans et nutriendi et perficiens. Quæris, cum nihil desit tibi; amas nec æstus, zelus et securus es; penitet te, et non doles; irasceris, et tranquillus es; opera mutas, nec mutas consilium; recipis quod invenis, et nunquam anitlis; nunquam

inops, et gaudes lucris; nunquam avarus, et usuras exigis. Supererogatur tibi ut debeas, et quis habet aliquid non tum? reddis debita nulli debens, donans debita nihil perdis,» etc.

Hæc est prima et increata in Deo immutabilitas, quæ omnis stabilitatis et immutabilitatis est fons, origo et causa tam in angelis, cælis, mundo, quam in hominibus. Ad eam ergo ascende, o anima, illi inhia, illi te affige, si solida, si firma esse cupis. Transcende maris hujus fluctus, transvola mundi turbines: nil te moveant illecebrosæ opes, dignitates et pompæ, que in momento pertranseant: non te terreat puerperies morbi, ærumosæ, persecutiones, quæ sepe subito, et semper in morte finiuntur. In cælo habita, in Deo commorare: ibi fixa, imperturbata conquiesces. Ibi super omnium mutabilium sphaeras, supra anni solisque vias elevata, ex alto despicias hoc terræ punctum: videbis et ridebis vana hominum studia, vanos labores, vanos mundanorum amores et honores, quasi puerorum crepidinam. Miraberis, imo miseraberis exilium hominum sortem, et exiliorum mentem, ac nugacem nugarum hujus mundi fascinationem, sensum simplicem pervertentem, atque cum Poeta exclamabis:

Moraliter, mensura in Deo sit, immutabilis.

O curas hominum, o quantum est in rebus inane!

Praeclare S. Gregorius lib. XXVI *Moral. cap. XXVIII*: «Anima, inquit, ad illum suspensa est, a quo formata. Et quia ad Deum solum appetendum facta est, omne autem quod infra appetit, minus est, jure ei non sufficit, quod Deus non est. Hinc est quod huc illicque spargitur, et ab unaquaque re fastidio impellente removetur, etc. Sancti autem viri, quia cauta se observatione custodiunt, ne ab intentione sua mutabiliter dissolvantur, et quia idem esse appetunt ad cogitationem qua Deum diligunt, se solerter astringunt. In contemplatione namque Creatoris hoc accepturi sunt, ut una semper mentis stabilitate perfruantur: nulla eos tunc mutabilibus dissipat, quia scilicet eorum cogitatio sibimetipsi semper indissimilis perseverat. Hec ergo cum labore non conantes imitantur, quod post gaudentes in munere accipiunt. Cui se Propheta immutabilitati virtute amoris astrinxerat, cum dicebat: Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini. Huic Paulus unitati intentione adhererat, dicens *Philipp. III, 13*: Unum autem, quæ oblitus, ad ea quæ ante sunt extensus, sequor ad palmam supernæ vocationis Christi.»

ET VOS, FILII JACOB, NON ESTIS CONSUMPTI. — Aple hæc coherent cum eo quod praecessit, *q. d.* Ego sum Deus qui non mutor: sicut enim non muto minas, sententiam et vindictam in adulteros, perjuros, aliosque maleficos; ita vicissim non muto misericordiam quam patribus vestris promisi. Nam non consumpsi vos, cum juste id facere possem: «A diebus enim patrum vestrorum re-

cessistis a legitimis meis. » *Secundo, q. d.* Licet constanter malos oderim, vestra tamen peccata non punivi plane et omnino, uti merebantur: nec enim vos consumpsi, sed toleravi ex amore, quo constanter patres vestros vosque eorum filios prosequor, expectans ut respiceretis. Unde vos hortor ad penitentiam, dicoque: » *Tertio, Septuaginta vertunt: Vos, o filii Jacob, nequaquam desistitis, alii: Non facitis finem, non cessatis* (Hebræum enim כלה *cala* significat finire, complere, cessare, scilicet me offendere, et irritare), *q. d.* Ego differo vindictam impiorum, expectans vos ad penitentiam: at vos ex adverso peccata peccatis cumulatis. Facitis sicut pueri cervicosi, qui blande vocati a parentibus dorsum obvertunt, suntque duriores instar bubalarum, qui quo magis attrahuntur a bubalaris, eo magis renitentur et retrocedunt. Aut, *q. d.* Ego non mutor a bono; vos autem non mutamini a malo: ego sum immutabilis in sanctitate; vos immutabiles estis in perversitate. Ita Rupertus.

Vers. 7.

7. A LEGITIMIS MEIS, (a legibus meis; Tigurina: *A statutis meis*; Pagninus: *Ab institutis meis*) REVERTIMINI AD ME (per penitentiam), ET REVERTAR AD VOS — per gratiam, amicitiam, beneficentiam. Prius enim est penitentia peccatoris, quam sit ejus justificatio et reconciliatio cum Deo; tamen prior est gratia excitans Dei, qua pulsata mentem peccatoris, ut revertatur et poenitet, quam sit ejus poenitentia. Peccator enim jacet sopitus in somno, imo morte peccatorum, a qua excitari nequit, nisi per vocem et gratiam Dei cor tangentis et excitantis, sicut hic Judæos prevenit et excitat, dicens: » Revertimini ad me. » Ita hunc locum et similes explicat Concilium Tridentinum, sess. IV, cap. v, ubi docet: » Justificationis exordium in adultis, a Dei, per Christum Jesum, præveniente gratia sumendum esse, etc., ut qui per peccata a Deo averti erunt, per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se, ad suam ipsorum justificationem, eidem gratiæ libere assentiendo et cooperando disponant. » Et mox: » Unde in sacris litteris cum dicitur: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos, libertatis nostræ admonemur. Cum respondemus: Convertite nos, Domine, ad te, et convertemur, Dei nos gratia præveniri confitemur. » Peccator ergo ut a peccato resurgat, cum id non possit viribus suis, sed Dei, crebro oret: Convertite me, Domine, ad te, et convertar.

Vers. 8.

8. SI AFFIGIT HOMO DEUM. — Ita et Tigurina. Hebræice est קבלה *kaba*, quod incerte est significatio; unde varie a variis vertitur. *Kaba* hebræice multa significat. *Primo*, Septuaginta et alii putant *kaba* per metathesin esse idem quod אכאב *akab*, id est supplantavit, conculcavit, oppressit. Unde Septuaginta vertunt: *Si supplantabit homo Deum, quia vos supplantastis me*. Alludit ad nomen Jacob,

q. d. Vos, o filii Jacob, imitamiini patrem vestrum, sed perverse: Jacob enim rapuit jura primogenituræ Esau fratris sui, sed jussu matris, et voluntate Dei; unde vocatus est Jacob, id est supplantator: vos vero mihi invilo rapistis meas decimas et jura, unde inverso nomine voeo vos *kabobæos*, non Jacobæos. *Secundo*, Pagninus et Vatablus *kaba* vertunt, rapere, fraudare, extorquere, spoliare. Unde Pagninus vertit: *Nunquid rapiet homo qua Dei sunt, quia vos rapuistis mea?* Vatablus: *Nunquid spoliare debet homo Deum, quia vos spoliastis me?* Spoliat homo Deum, quando illius ministris subtrahit decimas, et alia ad victum necessaria. Aquila, Symmachus et Theodoretus vertunt: *Nunquid homo fraudavit Deum?* scilicet suis decimis et juribus. *Tertio*, R. Abraham *kaba* vertit, *corrumperere, perdere*. *Quarto*, Syrus et Arabicus Alexandrinus vertunt: *Nunquid opprimat homo Deum, sicut vos opprimistis me?* Et Arabicus Antiochenus: *Nunquid homo opprimat Deum, quia vos expulistis* (proiecistis, despexistis) *me?* *Quinto*, *kaba* Chaldaeorum et Syrorum lingua, inquit S. Hieronymus, significat *affigere*. Omnes hæc versiones eodem collimant: sensus enim est, *q. d.* An æquum est, jus et fas, ut homo Deum suum contristet et affligat, perinde ac si eum clavo aut lancea confingeret? contristet, inquam, defraudando decimas, quibus alendi erant ejus ministri; quo fit ut illi ob paupertatem diffugiant, et Deum Deique cultum relinquunt: itaque Dei religio et veneratio negligitur, calcatur, pessumdatur. Annon hoc Deum affligat, et quasi cruci affigat? Ita Remigius, Albertus, Hugo, Lyranus, Ribera et alii. Loquitur Deus humano more et anthropopathas.

Mystice, S. Hieronymus (qui putat hunc esse sensum litteralem) hæc refert ad crucifixionem Christi: » Unde et nos, inquit, ante plurimos annos veritatem: Affliget, magis ad mysterium Dominiæ passionis, in qua homines crucifixerunt Deum, quam ad decimas ac primitias scripta referentes. » Porro his que sequuntur hæc de cruce ita connectit, *q. d.* Ut me affigeretis cruci, ut sceleratas manus injiceretis Deo vestro, multarum antererum meditatione fecistis, subtrahendo decimas et primitias, non dico sacerdotibus meis et levitis, sed mihi, qui eas per Moysen jussu dare, » *q. d.* Affixistis me olim sacrilegio decimarum, nunc affixistis me cruci; ac per prius sacrilegium viam stravistis, et gradum fecistis ad posterius Christiduum.

Tropologice, omnis peccator dum peccat, peccato suo quasi sagitta in cœlum missa, Deum configit quantum in se est, juxta illud Apostoli, *Hebr. vi, 6*: » Rursus crucifigentes Filium Dei, et ostentum habentes. » Hæc sane consideratio debet hominem, etiam furentem, a scelere inhibere: Scis quo ruas, o infelix, dum ruas ad eadem, ad venerem? Ruis ad necem Christi, ut iterum Christum affligas cruci. Inhibe ergo gradum, ne tan-

Mystice, S. Hieronymus (qui putat hunc esse sensum litteralem) hæc refert ad crucifixionem Christi: » Unde et nos, inquit, ante plurimos annos veritatem: Affliget, magis ad mysterium Dominiæ passionis, in qua homines crucifixerunt Deum, quam ad decimas ac primitias scripta referentes. » Porro his que sequuntur hæc de cruce ita connectit, q. d. Ut me affigeretis cruci, ut sceleratas manus injiceretis Deo vestro, multarum antererum meditatione fecistis, subtrahendo decimas et primitias, non dico sacerdotibus meis et levitis, sed mihi, qui eas per Moysen jussu dare, q. d. Affixistis me olim sacrilegio decimarum, nunc affixistis me cruci; ac per prius sacrilegium viam stravistis, et gradum fecistis ad posterius Christiduum.

Tropologice,

omnis peccator dum peccat, peccato suo quasi sagitta in cœlum missa, Deum configit quantum in se est, juxta illud Apostoli, Hebr. vi, 6: » Rursus crucifigentes Filium Dei, et ostentum habentes. » Hæc sane consideratio debet hominem, etiam furentem, a scelere inhibere: Scis quo ruas, o infelix, dum ruas ad eadem, ad venerem? Ruis ad necem Christi, ut iterum Christum affligas cruci. Inhibe ergo gradum, ne tan-

tum nefas admittas: refrena iram, libidinem, etc., quia ira et libido sunt Christiduum, imo Deiduum. Quot verbera, quot maledicta, quot pollutiones committis, quot clavos adigis per corpus Christi, tot pugionibus cor ejus configis et perfodis.

In decimis. — Vide hic quam strictè Deus exigit decimas, quanque sentiat si eæ negentur, vide licet perinde ac si quis eum clavo, vel pugione transigeret.

Et in primitiis. — Tigurina: *In magnificis donis*. Hebræice est תרומה *teruma*, id est elevatio, hoc est oblatio, qua elevando offerebatur Deo; ut dixi *Exod. xxiii, 27*, ac præsertim primitias: hæc enim inter oblationes principem locum tenent. Vide hic rursum quam Deus gaudeat oblationibus fidelium, ac doleat si eæ desint, aut minuantur.

Vers. 9.

9. ET IN PENURIA MALEDICTI ESTIS. — Tigurina: *Essecratione essecrati estis*; Vatablus et Pagninus: *Maledictionis ipsa vos estis maledicti*. Per maledictionem intelligit negationem pluviam, indeque terræ sterilitatem, famem et penuriam: horum enim causa est Dei maledictio. Unde paulo post benedictionem huius maledictioni oppositam, vocat pluviam: » Si non aperuero, inquit, cataractas cœli, et effundero vobis benedictionem. » Sensus est, *q. d.* Maledixi vobis, vosque penuria et fame affixi, et, id est quia, pari modo me vos configitis, et affligitis egestate et fame, negando decimas et oblationes; itaque fugatis sabbatores, ac cultum meum evertitis. Idem eodem tempore questus est apud magistratus Nehemias, cap. xiii, 10, ubi suo jussu decimas sacerdotibus, et sacerdotibus suis officiis temploque restituit, enarrat.

GENS TOTA, — *q. d.* Non unus, non patet, sed omnes et tota gens negat decimas: itaque me confingit (1).

Vers. 10.

10. INFERTE OMNEM DECIMAM, ETC., ET PROBRATE ME SUPER HOC, ETC., SI NON APERUERO CATARACTAS (2). — Tigurina, *fenestras cœli*, id est ut explicat S. Hieronymus, si non effundero tam copiosam pluviam, ut cataracte cœli apertæ esse videantur. Nota: *Cataracte* vocantur ex alto defluentes aque tanta

copia, impetu et fragore, ut ruere potius quam fluere videantur (Græci enim καταρᾶται *desuper dicunt*) qualem Tibure cernimus Anienem, et quales esse in Ægypto Nilî cataractas legitimus, inquit Plinius lib. V, cap. ix. Hinc loca ipsa a quibus exeunt aque, et præsertim obices et repugula quibus retinentur et coercentur, vocantur cataracte. Hebræi et Hieronymus ab Oleario in *Cataracta cœli*, Genes. vii, 11, censent vere has cataractas esse in cœlo, easque fuisse ruptas in diluvio tempore Noe, ita ut per illud cœlum discissum sit in foramina et fenestras; ut per eas ruerent aquæ, terramque mergerent et obruerent. Verum hoc est paradoxum, repugnans sacra Scripturæ et physivæ. Est ergo hebræa figura et phrasiv: Hebræi enim cœlum claudunt dicunt, cum tenet vapores et nubes, ne id pluviam resolvantur et depluant; aperti vero ac rumpi, cum aque e nubibus magna vi, fragore et impetu erumpunt, perinde ac si cataractas, id est obices objectos, puta ferreas portas, vel fenestras perfringerent. Sic et Latini in magnis imbribus, apertas esse cœli cataractas dicere solent. Unde illud *Psalm. xli, 8*: » Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum. » Similia sunt *Isai. xxiv, 10*, *IV Reg. vii, 2*. Vide dicta Genes. vii, 11.

ET EFFUNDERE (Pagninus, *evacuavero*) VOBIS BENEDITIONEM. — Tigurina: *Omniaque benedictionem effundam*. *Benedictionem* vocat imbrei copiosum, humectantem et fecundantem agros, itaque producentem copiosam segetem et messem.

AD ABUNDANTIAM, — hebræice כלידי *belidai*, id est: *Usque ad non sufficientiam*, supple vasorum et horreorum; *q. d.* Tantam abundantiam frugum omnium dabo, ut non sufficiat vobis vasa et horrea; quibus illas excipiat et recondatis: ita Vatablus. Unde Pagninus vertit: *Adeo ut non sint sufficientia vobis vasa, uti contigit mulieri Ilii ab Eliseo benedictæ, cui lecythos tantum stillavit olei, ut omnia vasa commodato accepta impleret; adeo ut illa diceret filio: » Affert mihi adhuc vas; et ille dixit: Non habeo; stetitque oleum, » IV Reg. iv, 3*. Esto ergo liberalis in Deum, Deique ministros, et senties vicissim Deum multo in te liberaliorum: nec enim liberalitate a creaturis seu te vincti sinit Creator. Hinc *secundo*, molius et simplicius hebræum *belidai*, id est, *non sufficientia*, cum sit unum nomen, idem est quod *abundantia*: abundantia enim opponitur sufficientiæ; *q. d.* Usque vobis imbres et fruges, non ad sufficientiam, sed ad abundantiam. Unde *Arias* vertit: *Ultra sufficientem*: hebræum enim כלידי *belidai* subinde significat, *absque, præter*. Sicut ergo dicimus: *Vidi formicas absque numero*, id est innumerabiles; sic Deus promittit hic imbrei *belidai*, id est absque sufficientiâ; vel præter sufficientiam; id est plusquam sufficientem; puta abundantem et copiosum. Aut certe *beli*, hic in compositio est mere encliticum, tantumque ornatus causa additur voci *dai*, id est sufficientiâ,

(1) Verba כלה וגוי *hagoyi cœlo*; Septuaginta vertunt, *et cœli avertatorem*, unus completus est. J. F. Schlessner in *Opusculis criticis*, alt. pag. 451: » Videatur reddidisse *et hoc avertat*, hoc est *gens tota*, ad hodiernam lectionem in textu hebræo. Sed postmodum ab imperito scriba *et cœli avertatorem* est in *et cœli avertatorem* mutatum fuit in *et cœli avertatorem*, et adjectiva sunt ista sequentibus, ut sensus aliquis esset congruus. Cataractarum vetustissimus est ille librari error, siquidem jam Hieronymi tempore *et cœli avertatorem* legitur. (2) Ostendit Deus, ut recte observat Sanctius, unde Judæorum agris proveniret tam gravis et diuturna calamitas. Jubei autem certum aliquid illius rei experimentum capi: illud autem erit non obscurum, si contra quam fecerunt hæcenas, omnem decimam que debetur ex lege, in templi horreum, id est ad ministrorum alimentum et sumptus, sine ulla fraude et detractone conferant.

copia, abundantia. A dai enim Deus vocatur דַּי *saddai*, id est *cornu copiae*, ditissimus, abundantissimus, munificentissimus. Unde R. Saadias: «Deus, inquit, dicitur *Saddai*, eo quod ipse abundet, adeo ut sua abundantia omnes omnium creaturarum defectus expleat.» Hoc secuti videntur Septuaginta; vertunt enim: *Usque dum sufficiat*; et Chaldaeus: *Adeo ut dicatis: Satis est*. Hebraeus enim *dai*, id est sufficientiam, vocat copiam et abundantiam, ut vertit Noster.

Nota: Iudaei Babylone redeuntes erant pauperes; hinc negabant decimas. Pauperes enim ex angusta re familiari contrahunt angustum cor: unde fiunt parci, sordidi, avari, furaces, ac praesertim jura Ecclesiae debita vel negant, vel carpunt et minuunt. Quocirca sapienter Salomon deprecatur tam paupertatem quam divitias, *Prov. xxx, 8*: «Mendicitatem, ait, et divitias non dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria: ne forte satiatus illiciat ad negandum, et dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, et perjurem nomen Dei mei.» Durum enim telum est necessitas. Quocirca Deus huic eorum malo et miserie occurrens, angustum eorum cor elidit et dilatat, docens, si liberales sint in Deum et sacerdotes, percepturos a Deo benedictionem rerumque abundantiam. Scitis, inquit S. Hieronymus, vos perdidisse abundantiam, quia fraudastis me parte mea. Moneo igitur ut reddatis mihi meae, et ego restitum vobis vestra. Idem isdem eodem tempore promisit Aggeus cap. ii, 20, et Zacharias cap. ii, 4. Scripsit de reddendis decimis S. Augustinus serm. 219 *De Tempore*, tom. X, ubi inter caetera citans haec Malachiae verba, ex eo haec colligit axiomata. *Primum*: «Decimae sunt tributa egentium animarum. Redde ergo tributa pauperibus, offer libamina sacerdotibus.» *Secundum*: «Non eget Dominus Deus, non praemium postulat, sed honorem.» *Tertium*: «Primitias rerum et decimas dignatur petere, et negas avare?» *Quartum*: «Quid faceres, si novem partibus sibi sumptis, tibi decimam reliquisset?» *Quintum*: «Quod certe jam factum est, cum messis tua pluviarum benedictione subtracta, jejuna defecit; et vindemiam tuam aut grandis percussit, aut pruina decolxit. Quod avidae supputas? Novem tibi partes retractae sunt, quia decimam dare noluisti. Haec est enim Domini iustissima consuetudo, ut si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam revertaris.» *Sextum*: «Dabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti.» *Septimum*: «Decimae ex debito requiruntur, et qui eas dare noluerit, res alienas invasit.» *Octavum*: «Quanti pauperes in locis ubi ipse habitat, illic decimas non dante, fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante tribunal aeterni iudicis apparebit: quia a Domino pauperibus delegatam, suis usibus reservavit.» *Novum*: «Ecce annus jam finitus est, redde Domino pluenti mercedem.» *Decimum*:

Deinde decimis iustitiam. S. Augustinus.

«Non de tuo aliquid exigit, quod refundas,» sed suum, imo sui partem decimam repositit. Vide de decimis Concilium Tridentinum, sess. XXV, cap. xii, et ea quae dixi in *Deuter.* cap. xiv, in fine, et *Numer.* xviii, in fine.

11. INCREPABO (id est prohibebo quasi increpans, est calachresis) DEVORANTEM, — scilicet segetes vestras, puta locustam (1), q. d. Precipiam locustis, easque cohibebo, ne depascantur vestras fruges, ne vastent vestra sata. Unde explicans subdit: «Et non corrumpet fructum terrae vestrae.»

12. ERITIS ENIM VOS TERRA DESIDERABILIS. — *Primo*, Septuaginta subintelligunt *sicut*, unde vertunt: *Vos eritis sicut terra voluntaria*, id est volita et desiderabilis, q. d. Eritis virentes, florentes, prosperi, abundantes omnibus frugibus et opibus. Ita Cyrillus, aut, ut Vatablus, q. d. Vos eritis homines habitantes terram fertilissimam et amenissimam.

Secundo, potest esse epexegesis; vos, id est terra vestra erit desiderabilis; Tigurina, *optata*, q. d. Omnes gentes optabunt habitare in terra vestra, utpote benedicta a Deo, ideoque frugibus abundante. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus.

Tertio, hebraice ad verbum est: *Vos eritis terra chephets*, id est voluntatis, complacentiae, desiderii, in qua scilicet complacuit sibi Deus, quamque benedicit, bonisque omnibus cumulabit: quia enim vos obeditis Deo, eumque colitis dando ei decimas et primitias, hinc vicissim Deus sibi complacuit in vobis, ac propter vos in terra vestra, ut per eam ejusque fertilitatem vos locupletet et beat. Unde Chaldaeus vertit: *Habitabitis in terra domus majestatis meae, et fiet in ea voluntas mea, dicit Dominus, q. d.* Quia vos facitis voluntatem meam, hinc vicissim voluntas et complacentia, indeque beneficentia mea effundet se in vos et in terram vestram, in earque commorabitur et convescet. Sic Iudaea a Daniele, cap. xi, 16, vocatur «terra inclyta,» hebraice צִיֹּרֵי *tsibia*, id est gloria, decor, voluntas, beneplacitum, desiderium, res dilecta et grata instar capreoli. Vide ibi dicta.

Allegorice, Ecclesia et anima sancta est terra *chephets*, in qua scilicet sibi complacuit Deus, juxta illud *Isai. lxii, 2*: «Videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum, et vocabitur tibi nomen novum quod os Domini nominavit. Et eris corona gloriae in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra derelicta, etc., sed vocaberis Voluntas mea in ea, et terra tua inhabitabitur: quia complacuit Domino in te.» Eadem in *Cant. ii, 9*, vo-

(1) Sed fieri potest, ut ait S. Hieronymus, ut agris irrigantibus pluvias sit quidem fertilitas, verum aut locusta, aut bruchus, aut erugo, aut eruca destruant, et labores hominum pereant, propterea jungit et dicit: «Increpabo,» etc.

catu *tsibia*, id est caprea amabilis et gratiosa, quia sponsus ejus est Christus gratiosissimus, ut capreolis: «Similis, inquit, est dilectus meus capreae, hinnuloque cervorum.» Et vers. 17: «Revertere, similis esto, dilecte mi, caprea, hinnuloque cervorum super montes Bethel.» Et cap. iv, 3: «Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capreae gemelli, qui pascentur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbrae.» Et *Jerem. iii, 19*: «Quomodo ponam te in filios, et tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem praeclearam exercituum gentium?» Hebraice est hereditatem צִיֹּרֵי *tsibi* (tsiboth, id est gloriae caprearum, vel juvenitatis jucunditatum, id est summe amabilis, charissima et jucundissima.

13. INVALIDERUNT SUPER ME, — id est contra me. Redit Propheta ad blasphemiam Judaeorum, cap. ii, vers. ult., quia frequens erat in ore eorum. Pro *invaliderunt* hebraice est חֲזָקוּ *chazaku*, id est roborata sunt. *Primo*, quia contentiose, valide et clamose persistitis, imo crescit in vestra blasphemia, jugiterque illud mihi oclamatis: «Vanus est qui servit Domino.» ita Lyranus et a Castro. *Secundo*, quia haec vestrae assidue et rixose blasphemiae mihi valde graves et molestae accidunt, meque quasi lapide molari aggravant et opprimunt: ita S. Hieronymus, Remigius, Haymo et Arias. *Tertio*, Tigurina vertit: *Superant me verba vestra*, quia scilicet vos vestris clamoribus et blasphemis plures avertitis a me, quam Prophetiae mei suis conacionibus ad me convertant: sicut heretici plures pervertunt, quam catholici convertant. Omnes enim naturaliter propendunt, imo ruunt in libertatem carnis quam praedicant heretici, et abhorrent a continentia et vitae severitate, quam praedicant catholici (1).

ET DIXISTIS: Quid locuti sumus contra te? — Hebraice נִדְבַרְנוּ *nidbaru*, utpote in *niphil*, significat assiduam et continuam locutionem. Unde Chaldaeus vertit: *In quo multiplicavimus sermones contra te?* Audi eorum murmura contra Dei providentiam, justitiam et sanctitatem.

VANUS EST QUI SERVIT DEO. — Tigurina: *Frustra servitur Deo*; Chaldaeus: *Mihi turatur qui colit coram Domino*, nimirum:

Valgus amicitias utilitate probat.

Malachi Vanus ergo, id est indonatus, irremuneratus,

(1) Vaticinij vers. 13-18, et cap. iv, 1-6, contenti argumentum congruit cum illo cap. ii, 17 — ii, 6. Mali enim illi qui Messiam desiderabant, ut gentes puniret, priori illa reprehensione et comminatione non sunt emendati, sed adhaec Deum injustitiae accusabant, provocantes ad experientiam omnibus manifestam Judaeos omni cultu suo quo Deum prosequuntur, nullum referre emolumentum, gentes vero, praecipue Persas potentissimos, auctores felici rerum conditione uti responsum divinum retroque has querelas in ipsos querulos, et edidit penas amplius exopti praesidium divinum, quod tempore hujus supplicij probis obtinget. (Ackermann.)

quia nullum servitium suum recipit lucrum aut premium. Hoc est iudicium mundi, quo mundani vanos censent viros pios, justos, sinceros, austeros, praesertim cum vident eos depauperari, despicit, deprimit, affligit: quia vera bona virtutis et gloriae aeternae ignorant; sed omnia meliuntur presenti aspectu, sensu et gustu, uti faciunt pueri, porcelli et bruta. Ac proinde ipsimet vani sunt, quia nonnisi caducis et vanis pascentur. Ita uxor Job ei afflicto insultabat, dicens: «Adhuc tu permanes in simplicitate tua? benedic Deo, et morere.» Cui sapienter Job, aequae ac generose respondit: «Quasi una de stultis mulieribus locuta es. Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipimus?» *Job ii, 10*. Sic Tobiam, occasione officii sepulture execrationum, iridebant cognati, dicentes cap. ii, 13: «Ubi est spes tua, pro qua elemosynas et sepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicens: Nolite ita loqui, quoniam filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab eo.» Sane si justus non haberent spem alterius et melioris vitae, vane se affligerent, et frustra aliorum afflictiones sustinerent. Nam, ut ait Apostolus, *I Corinth. xv, 19*: «Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.» Nunc autem quia speramus aliam vitam, beatam et aeternam, pro modicis vite hujus tribulationibus, hinc feliciores sumus omnibus hominibus. Ita S. Casimirus dux Lithuaniae, et filius Casimiri regis Poloniae, cum in morbum incidisset, medicique aesserent ab eo liberari non posse, nisi uxorem duceret, respondit: «Eligo virgo mori: non enim novi aliam vitam, nisi coelestem immortalitatem.» Quocirca ne virginitatis propositum infringeret, maluit occumbere, ferique Deo casitatis victima, ut in aeternum cum Deo et Agno, angelus inter angelos viveret. Ita habet ejus Vita.

QUIA AMBULAVIMUS TRISTES. — Hebraice קִדְוֵינִי *kedoravni*, id est, ut Tigurina, *pullati, atrati, quasi moestii, afflicti et penitentes*; Pagninus, *humiles*; Septuaginta, *supplices*; Chaldaeus, *in depressione spiritus*. Unde per antithesin subditur:

15. ERGO NUNC BEATOS DICIMUS ARROGANTES, — Vers. 15. qui audent omnia, ideoque se extollunt, et dominantur modestis, eosque calcant et affligunt, uti quotidie videmus.

SIMUL EDIFICATI SUNT, — id est prolihus, et simul domibus, villis, opibus, deliciis, honoribus aucti sunt impii. Est hebraismus.

TENTAVERUNT DEUM, — id est ad iram provocaverunt. Unde Septuaginta vertunt: *Restiterunt Deo*. *Secundo*, magis genuine et nervose, *tentaverunt*, hebraice בָּחַנוּ *bachanu*, id est probaverunt Deum, q. d. Impii suis sceleribus non contenti, alia, alius, et numero, et gravitate enormia addiderunt, ad hoc, ut experirentur an esset numen scelerum vindex. Voluerunt ergo sua audacia et improbi-

placitatem censent vanitatem.

tate movere Numini bilem, ut viderent an concitaretur ad se vindicandum. Verum cum viderent non esse vocem, neque sensum, Deumque nullam iram, nullam vindictam dare significationem; sed ex adverso se impune peccare, liberos esse ab omni pœna, imo omnia sibi ex voto fluere et prospere succedere, tunc velut victores, imo de bellatores Numinis, quasi nullum esset, vel impotens ad vindicandum, securi in sua impietate vivere, luxuriari et lascivire ceperunt. Ita a Castro.

Vers. 16. 16. Tunc locuti sunt, — q. d. Tunc justii et pii sibi contra blasphemos et atheos defendendam susceperunt Dei causam, puta providentiam et justitiam, atque ad id se mutuo cohortati sunt, nimirum asserendo illa que a patribus et e Scriptura didicerant, scilicet Deum in hac vita multa dissimulare et impunita relinquere, ut acrius et plenius ea puniat in futura, utque in die iudicii generalem in omnes exerceat justitiam. Ita S. Hieronymus et passim alii, uno excepto Aria, qui verit: Tunc vastati sunt timentes Dominum, scilicet ab impiis et atheis impune eos invadentibus; quia, inquit, hebraice דבר דובר, id est loqui, subinde significat vastare, perdere, ut Psalm. II, 5, et II Paral. XXII, 10. Unde דבר דובר significat pestem et mortem.

ET ATTENDIT DOMINUS. — Aliqui putant hæc esse verba piorum, que scilicet ipsi locuti sunt ad defendendam Dei providentiam, q. d. Deus non negligit, sed attendit dicta et facta tam justorum, quam iniquorum eaque in libro memorie sue conscribit, ut in die iudicii ea depromat, publicæque legat et judicet. Ita Lyranus et Clarus.

Melius alii censent esse verba Prophetæ, q. d. Deus tam impiorum blasphemias, quam piorum apologias attendit, eaque in libro monumenti, id est memorie, conscripsit, idque in gratiam piorum fimentium se et cogitantium nomen ejus, qui scilicet nomen et gloriam Dei assidue cum veneratione cogitant, invocant, prædicant et celebrant; ut in die iudicii eorum erga se fidem, religionem et pietatem toti mundo ostendat et æterna corona præmiis. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Rupertus, Hugo et alii.

Nota: Liber monumenti est liber memorie, ut habent Hebræa et Græca, Syrus et Arabicus Antiochenus verunt: Scriptus est liber recordationis; Arabicus Alexandrinus: Audient Dominus hoc, et scripsit librum in quo est hoc, et fecit librum memoriam (recordationem) coram omnibus viventibus Dominum, ut timeant nomen ejus. Deus enim in sua memoria, quasi in libro monumenti annotat et conscribit singulorum hominum dicta et facta, ut in die iudicii ea ex illo legat coram omnibus hominibus et angelis, ac cuique pro meritis vel demeritis præmium vel pœnam decernat. Unde de eo ait Daniel, cap. vii, 10: «Judicium (id est Deus iudex cum sanctis, quasi suis assessoribus) sedit, et libri aperti sunt.» Et Joannes Apocal.

xx, 12: «Libri aperti sunt, et alius liber apertus est qui est vite; et iudicati sunt mortui ex his que scripta sunt in libris, secundum opera ipsorum.» Vido ibi dicta. Hic ergo «liber fimentium Deum,» est liber prædestinationis; qui alibi vocatur «liber Dei.» Unde Esod. XXXII, Moyses ait Deo: «Aut dele me de libro tuo quem scripsisti;» et «liber viventium,» ut Psalm. LXXVII, «Deleantur de libro viventium,» Idem vocatur «liber colli. Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in celo,» Luc. x, 20. Idem a S. Joanne in Apocal. crebro vocatur «liber vite;» quia in eo Deus sanctos et electos conscripsit ad vitam æternam. Hic vero vocatur «liber monumenti;» hebraice זכרון zecaron, id est memoria, hoc est mentis divina; quod electi illi semper observent, utpote quos Deus peculiari amore, favore et cura prosequitur, ut illos suo tempore in regnum suum transferat. Sic Deuter. cap. xxxii, 43, ait Deus: «Nomen hæc condita sunt apud me; signata in thesauris meis?» scilicet in libris memorialibus, pita in archivis mentis divine. Ita S. Cyrillus: «Scribitur, inquit, liber memorie timentibus Deum, quos ait fore sibi familiares, et infimos tempore acquisitionis, cum scilicet Christus descendet a throno majestatis comitantibus angelis; et statuet oves ad dextram, hædos ad sinistram.» Nec enim in Deo proprie est memoria, que est præteritorum: Deo enim nihil præterit, sed omnia sunt quasi presentia. Loquitur ergo humano more: quia enim res præterite apud homines in memoria conservantur, hinc idem tribuit Deo. Mentem ergo Dei omnia cognoscen- tem vocat memoriam; quatenus ipse ea que nobis præterita sunt cognoscit; et in se recondit; ac in sua notitia conservat. Unde S. Augustinus, in Psalm. LXXXVII: «Tunc, inquit, dicitur Deus meminisse, quando facit; tunc obliviscit, quando non facit. Nam neque oblivio cadit in Deum; quia nullo modo mutatur; neque recordatio; quia non obliviscitur.» Idem, lib. X Confess. cap. xiv: «Memoria, ait, quasi venter est animi, etc. Forte ergo sicut de ventre cibis ruminando; sic ista de memoria recordando profertur.» Deus autem nullius recordatur, nec quidquam extrahit latens de ventre et sinu memorie utpote, qui omnia acta intuetur et videt. Rursum dicitur hic liber memorie, quia ad memoriam, famam et gloriam æternam transcribet sanctos, juxta illud Psalm. cxi, 6: «In memoria æterna erit justus;» cum omnis gloria et pompa impiorum et mundi transeat instar fumi; juxta illud Psalm. LXXII, 17: «Perdidit de terra memoriam eorum.» Vis ergo memoriam et nomen æternum, quem illud non apud homines, sed apud Deum; non in terra, ubi omnis memoria finitur cum seculo, sed in celo, juxta illud Sapientie, cap. vii, 13: «Habebo per hunc sapientiam scilicet practicam, hoc est virtutem immortalitatem et memoriam

Libera-
morie
Dei est
liber vi-
ta et
celi.

In li-
bro est
mama-
ra, sed
vixit.

æternam.» Et Sapient. iv, 1: «O quam pulchra est casta generatio cum claritate immortalis est enim memoria illius.» Et Eccli. xxiv, 23, ait Sapientia: «Memoria mea in generationes seculorum.» Porro quid præmi in hoc libro monumenti Deus decreverit piis et justis subdit, dicens:

Vers. 17. 17. ET ERUNT MIHI, AIT DOMINUS, IN PECULIUM, etc. — Alludit ad libros memorie puta ad annales et diaria regum, de quibus Esther II, 23, in quibus scripta fuerunt merita Mardochei; ob que eum exaltavit Asserens. Sic Pontifex habet librum memorie, in quo merita prelatorum scribit; quos ad episcopatum vel cardinalatum evehere destinat.

IN DIE QUI EGO FACIO (id est factam, scilicet iudicium) IN PECULIUM, — q. d. In die iudicii times me, meamque providentiam credentes et propugnantes, erunt mihi in peculium, id est in populum proprium et peculiarem mihi dicatum, et ex me visione ac fruitione beatum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Rupertus, Lyranus et alii. Nota: Pro peculium hebraice עגלה segalla, id est portio selecta, res rara et chara, thesaurus pretiosus, cimelum præstans. Alludit ad Esod. xix, 5: «Eritis mihi in peculium de cunctis populis.» Vide ibi dicta. Sicut enim in lege veteri Israelita fuerunt peculium, id est hæreditas dei, et populus a Deo electus ex omnibus gentibus: ita in lege nova peculium Dei sunt christiani et iusti pro gratiam, qui proinde in celo erunt peculium Dei per gloriam, possessi a Deo, et vicissim possidentes Deum, quod ultimum hic proprie intendit Malachias: agit enim de die iudicii, deque præmiis sanctorum.

Aliter ergo hic sumitur peculium, quam apud veteres Romanos et jurisconsultos. Peculium enim, inquit Festus, a pecore dicitur, estque quicquid alienius labore et industria comparatum et lucrificatum est. Et proprie servorum est, sicut pecunia patrumfamilias et nobilium. Unde apud majores omne patrimonium dicebatur peculium; quia pecoribus universa eorum substantia constabat. Ulpianus De peculio, lib. Depositi: Peculium, ait, dictum est quasi pusilla pecunia, sive pusillum patrimonium. Peculium autem Tubero sic definit, quod servus domini permissu separatim a rationibus dominicis habet, deducto inde si quid domino debetur. Florentinus in lib. Peculium, ff. De Peculio: Peculium, inquit, in eo consistit, quod parsimonia sua quis sibi paravit, vel officio meruit a quolibet sibi donari, idque velut proprium patrimonium servum suum habere quis voluit. Hinc Celsus in lib. Si thorus, ff. De Legatis, in, scribit pecuniam sine peculio, id est sine fructu et lucro, fragilem esse. Hic vero peculium sumitur pro hereditate selecta, et thesauro raro charo. Electi tamen possunt dici peculium Christi priori significatione, quia labore et pretio sanguinis Christi, qui propter eos servilem naturam assumpsit, empti sunt, juxta

illud: «Empti estis pretio magno; glorificati et portati Deum in corpore vestro,» I Corinth. vi. Ingens hæc erit gloria sanctorum, quod sint futuri peculium et cimelum Dei; sicut reprobi erunt mancipia et peculium diaboli, juxta illud Christi: «Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus,» Matth. xxv, 41. Hinc hoc peculium ab Apostolo vocatur sors sanctorum, regnum Christi et familia Dei: «Gratias, inquit, agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transulit in regnum Filii dilectionis sue,» Coloss. i, 12. Et: «Cum tradiderit regnum Deo et Patri,» I Corinth. xv, 24. Et: «Jam non estis hospites et advena, sed estis civis sanctorum et domestici Dei,» Ephes. ii, 19. Hoc prævidens Isaias, cap. xlv, 5: «Iste, inquit, dicit: Domini ego sum; et iste vocabit in nomine Jacob; et hic scribet manum suam, Dominus; et in nomine Israel assimilabitur.» Porro Deus hoc sumum peculium, puta sanctos et beatos, exornat longe magis, quam palerfamilias colat sumum peculium, aut rex vel regina ornat sumum cimelum. Cum enim eos habeat in summo amore, æque ac honore, hinc eos omni lætitia, opulenta, felicitate, imo seipso cumulat et beat.

Unde S. Augustinus, lib. X De Civit. cap. vii: «Merito, ait, illi in celestibus sedibus constituti, immortales et beati, qui creatoris sui participatione congaudent, cujus eternitate firmi, cujus veritate certi, cujus munere sancti sum.» Et in Psalm. lxxxvii, sub finem expians illud: Sicut letantium omnium (vel, ut ipse legit, jucundantium) habitatio est in te: a Similes, inquit, et erimus, quoniam videbimus omni sicut est. Ibi totum negotium nostrum non erit nisi laudare Deum et frui Deo. Et quid alium quæremus, ubi solus sufficit per quem facta sunt omnia? habitabimus et habitabimus; subjicientur illi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Beati ergo qui habitant in domo tua, Dominè, in sæcula seculorum laudabunt te. Hoc uno beati omnino negotio. Et in Soliloq. cap. xxxv: «O quam gloriosum est regnum, in quo tecum, Domine, regnant omnes sancti amicti luminis sicut vestimento, habentes in capite suo coronam de lapide pretioso! O regnum beatitudinis et sempiternæ gloriæ; ubi tu, Domine, spes sanctorum, et diademata gloriæ, facie ad faciem videris a sanctis, lætificans eos undique in pace tua, que exsuperat omnem sensum! Ibi gaudium infinitum, lætitia sine tristitia, salus sine dolore, vita sine labore, lux sine tenebris, vita sine morte, omne bonum sine omni malo. Ubi juvenus nunquam senescit, ubi vita terminum nescit, ubi deorū nunquam pallescit, ubi amor nunquam tepescit, ubi sanitas nunquam marcescit, ubi gaudium nunquam decrescit: quoniam ibi summum bonum possidetur, quod est videre semper faciem Domini virtutum. Felices

idem
sunt sors
sancto-
rum.

Descrip-
tio felicitatis beatorum.

Electi
sunt pe-
culium
Christi.

604

COMMENTARIA IN MALACHIAM PROPHETAM, CAP. III.

igitur, qui de naufraga vita presenti, ad tanta gaudia jam pervenire meruerunt: infelices heu! nos et miseri, qui per hujus maris magni fluctus procellosasque voragine navem trahimus, igno- rantes an ad portum salutis pervenire valeamus! Infelices, inquam, quorum est vita in exsilio, via in periculo, finis in dubio, » etc.

Et PARCAM FIS. — *Parcere* apud Latinos proprie significat, parum tangere, abstinere, veniam dare, ultionem remittere. Hinc per antiphrasin dicte sunt Parca, quod nemini parcant, quas gentiles tres esse fixerunt, Clotho, Lachesis et Atropo, easque Cicero, lib. III *De Natura deor.*, Erebi et noctis filias, fataque esse censet, quod nascentibus hominibus bonum malumque conferant. Unde est illud Cleanthis:

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Fingunt eas vite hominum praeesse, et nendo eam docere instar fili et staminis. Nam,

Clotho tenet fusum, Lachesis net, et Atropos occat.

Unde Virgilius, *eclog. iv.*:

Concordes stabili fatorum numine Parcae.

Sic hic sumi potest, *q. d.* Ego parcam praeteritis vestris peccatis, utpote jam per poenitentiam vestram et meam condonationem obliteratis, et aeterna oblivione sepultis, nec ullam de eis vindictam aut poenam sumam. Quocirca quidquid triste est, quasi sevas Parcas et fata ab eis arcebo et propellam. *Secundo*, parcere idem est quod conservare: et tunc in praeterito habet parsi, ait Donatus; nam alias habet peperci. Ita Plautus in *Aulul.*: « Festo die, ait, si quid prodegeris, profesto egere liceat, nisi peperceris. » Et Virgilius lib. *X Aeneid.*:

Arqenti aique auri memoras quae mille talenta.
Natis parce tuis (*parce, id est conserva.*)

Hinc Cicero, orat. *pro Quintio*, opponit parcere et perdere, quasi contraria: « Jugulare civem, inquit, ne jure quidem quisquam bonus vult: mavult enim commemorare se, cum posset perdere, pepercisse; quam cum parcere potuerit, perdidisse. » Idem *pro Caelio* opponit parcere et spoliare: « Parcat, inquit, juvenus pudicitiae suae, ne spoliat alienam. » Sic hic sumitur. Unde septuaginta vertunt: *Eligan eos*; alii: *Misererebor eorum*; alii: *Indulgens ero in eos*. Hebraeum enim *חלל* *chamal* significat affectum pietatis, misericordiam, indulgentiam, quo v. g. pater amat filium, ejus miseretur, ei indulget, eum tuetur, fovet, nec ullo malo affligi sinit. Sic enim Deus trebitur et servabit electos suos in die judicii, cum non sinit eos affligi damnationis sententia, igne,

vel ulla re alia, qua affligentur damnati, etiam electorum fuerint parentes filii, cognati, amici. Est ergo metalipsis, *parcom*, id est misererebor, et tuor eos a communi maledictione, qua feriam improbos. Quos enim amamus, et quorum miseremur, eis in communi clade parcimus. Unde Theodoretus: *Parcam*, inquit, id est illos mihi vindicabo, et liberabo e manu impiorum. Sic sumitur parcere, II *Reg. xxi. 7*: « Pepercit rex Miphioseth filio Jonathae: » *pepercit*, id est pio miserationis affectu eum complexus est, eum quasi pupillum in suam curam suscepit, fovit, aluit quasi Jonathae sibi amicissimi filium. Nec enim Miphioseth sibi amicissimi filium. Nec enim Miphioseth peccaverat, ut ei David peccatum condonaret, et proprie parceret. Et *Ezech. xvi. 3*: « Non pepercit super te oculus, » id est nullus tui misertus est.

Duo generalia electorum praemia significat hic Propheta: *prius*, quod erunt pecuniam, id est populus pecuniaris Dei, ideoque ab eo cumulabuntur omni honore, decore, felicitate et gloria. *Secundo*, quod parcat eis, id est amovebit ab eis metum damnationis, gehennae, omnisque mali, eosque certos et securos faciet, quod in aeternum erunt beati, nihilque unquam doloris vel mali sentient; sicut ex adverso damnatorum duplex erit poena: *prior*, carentia omnino solatii et boni; *posterior*, abundantia omnis miserie, tormenti et mali. Ingens enim erit gaudium beatorum, quando videbunt se liberari a crepantibus gehennae incendiis, caeterisque malis horrendis, quibus videbunt involvi impios tot et tantos, praesertim quia videbunt se eadem aliquando per peccata sua meruisse, in eaque reipsa casuros fuisse, nisi Deus eos liberasset. Quocirca canent: « Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti, » quia non sumus damnati: « Nisi Dominus adjuvisset me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. » Et canticum Moysi: « Cantemus Domino: gloriose enim magnificentus est: equum et ascensorem deiecit in mare: » liberavit nos de manu Pharaonis, id est diaboli peccati et gehennae, *Exod. xv. 1*. Et canticum Agni, dicentes: « Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens: justa et verae sunt viae tuae. Rex saeculorum. Quis non timebit te, Domine, et magnificabit nomen tuum? » *Apocal. cap. xv. 3*.

18. Et CONVERTEMINI ET VIDEBITIS, — *q. d.* Vos, o impii, negantes Dei providentiam, in die judicii mutabitis sententiam, licet sero et coacte: videbitis enim et reipsa sentietis, quantum interit inter justum et impium, quando videbitis hunc igni aeterno, illum paradiso coeloque addici, uti fusiis explicat Malachias cap. seq. Ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus, Ribera et alii.

Duplex praemium beatorum.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit describere diem judicii, in quo desinet impiorum felicitas, et incipiet eorum infelicitas, atque ex adverso desinet piorum infelicitas, et incipiet eorum felicitas nunquam finienda. Tunc ergo Deus, qui in hac vita impiorum scelera dissimulavit, et pios ab eis affligi permisit, assumet judicium, ostendetque se esse Deum judicii, ac illum diem judicio universali hominum omnium ab aeterno profinivisse, ideoque in hoc mundo permisisse pios ab impiis vexari, ut horum improbos, illorum virtus in die illo decretorio declaranda, et gloria caelesti praemianda, coram toto mundo entesceret: Orietur, inquit, vobis timentibus nomen meum Sol justitiae, etc. Et calcabitis impios. Hinc secundo, vers. 4, monet ut legem Dei custodiant, eo quod per eam sint judicandi, ideoque assertit se ante diem judicii promissurum Eliam, qui ipsos ad legis custodiam exstimulet, ut judicii non iram et anathema maledictionis, sed clementiam et remunerationem aeternam experiantur (1).

1. Ecce enim dies venit succensa quasi caminus: et erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem, stipula: et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quae non derelinquet eis radicem et germen. 2. Et oriatur vobis timentibus nomen meum sol justitiae, et sanitas in pennis ejus: et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento. 3. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. 4. Mementote legis Moysi servi mei, quom mandavi ei in flore ab omnem Israel, praepcepta et judicia. 5. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, et horribilis. 6. Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam, et percutiam terram anathemate.

VER. 1. 1. ECCE ENIM DIES. — *T^o enim dat causam praecedentium, q. d.* In die judicii videbitis quid intersit inter pium et impium, nec pios vane et frustra servivisse Deo. Ecce enim dies venit, qui impios cremabit, sicut ignis stipulam; piis autem oriatur sol justitiae. Dies hic est dies judicii extremi: hujus enim diei praecursor erit Elias. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Remigius, Lyranus et alii, uno excepto Aria, qui per diem accipit diem qui Christus et christianismus orbi illuxit: ille enim impiis fuit quasi caminus, eorum impietatem manifestans, redarguens et comburens; piis vero fuit quasi sol justitiae, et sanitas, tum mentis, tum corporis. Sed hoc praepositerum est, et mysticum.

SUCCENSA — igne, tum spirituali et mystico, puta ardenti ira et ultione Christi judicis, qua impios a piis separabit, eosque ad tartara damnabit et praecipitabit, juxta illud *Daniel. vii. 9*: « Thronus ejus flammae ignis, rotae ejus ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus; millia millium ministrabant ei; et decies millies centena millia assistebant ei: iudicium sedet, et libri aperti sunt: » ita S. Hieronymus, Remigius et Clarus; tum vero et proprio, puta igne conflagrationis mundi, qui praesit iudicium, et igne inferni, qui statim post iudicium damnatos in gehennam convolvat, et celerissime abripiet quasi stipulam. Ignis enim conflagrationis seceret impios a piis; tum quia eos gravius uret, graviorumque necem et stragem pro demeritis inferet quam piis; tum quia separabit eos loco et statu in die judicii, ut ad sinistram iudicis, quasi hedi mactandi consistant, ibique eis quasi carnifex assistet, ut post judicii sententiam illico eos in tartara quasi turbo deturbet: ita Lyranus et Vatablus. Huc allusit Apostolus, I *Corinth. iii. 13*, cum diem judicii describens ait: « Uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur: et uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. » Vide ibi dicta.

Dies judicii succensa dicitur.

(1) Vaticinia sua adeoque totam prophetiarum seriem absolvit Malachias ultimus Prophetarum, propheta de secundo Christo adventu.

PRIMO, describit sortem futuram, *primo*, impiorum tristissimam et extirpatoriam, 1; *secundo*, proborum letissimam et victicem, 2, 3.

SECUNDO, interim vero dum adventat dies illa adhortatur ad legem Moysi observandam totaliter a Judaeis tunc temporis viventibus, et a christianis etiam quoad partem morelem, 4.

TERCIO, praedicitur Elias, *primo*, praevius ad hunc judicii diem adventus, 5; *secundo*, opus ejus prospere successurum, 6.

VER. 18.